

Katarzyna Śliwak

Reforma oświatowa Janusza Jędrzejewicza przedstawiona na łamach "Polski Zachodniej"

Ogrody Nauk i Sztuk 2, 159-167

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

REFORMA OŚWIATOWA JANUSZA JĘDRZEJEWICZA PRZEDSTAWIONA NA ŁAMACH „POLSKI ZACHODNIEJ”

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie założeń reformy edukacyjnej ministra oświaty i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza na łamach prosanacyjnej „Polski Zachodniej”. Reforma z 1932 r., jej postulaty, szybkość przygotowania dla różnych środowisk politycznych była punktem spornym. Do przedstawiania własnych koncepcji politycznych opinii publicznej sanacja oraz inne partie wykorzystywały powołane do istnienia organy prasowe. „Polska Zachodnia” komentowała ówczesną sytuację polityczną, na podstawie analizy jej artykułów autorka chciałaby określić stosunek sanacji do reformy oświaty, jak i postaci samego ministra Janusza Jędrzejewicza.

KRÓTKO O „POLSCIE ZACHODNIEJ”

„Polska Zachodnia” była półoficjalnym czasopismem Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, a tym samym śląskiej sanacji. Wydawana od 2 grudnia 1926 r. jako dziennik poświęcony sprawom narodowym na Kresach Zachodnich miała stanowić konkurencję dla korfantowskiej „Polonii”. Polemikę z tym czasopismem szybko podjęła prasa niemiecka. Redaktorem naczelnym został Edward Rumun, poprzedni redaktor bytomskiego „Katolika”. Do zespołu redakcyjnego wchodził: Bolesław Cholewa, Jan Przybyła, Marian Sobański, Stefan Kapuściński, Józef Renik. Gdy dyrektorem został Jan Czołonowski (1934- 1935) gazeta po kryzysie zwiększyła objętość numerów. Edward Rumun po konflikcie (dotyczył on antyniemieckiego charakteru gazety) z wojewodą Grażyńskim opuścił stanowisko redaktora naczelnego i w 1938 r. zastąpił go Józef Wojciechowski. Zespół redakcyjny wtedy tworzyli: Bogumił Miklica, Władysław Kubisz, Edward Reiss, Franciszek Moron, Jan Kozubski, szereg korespondentów krajowych i zagranicznych związanych z pismami prorządowymi, a z działem literackim współpracowali m. in. Gustaw Morcinek, Emil Zegadłowicz, Jan Wiktor. Nakład przekraczał kilkanaście tysięcy egzemplarzy, a czasem sięgał nawet 25 000¹.

POSTAĆ JANUSZA JĘDRZEJEWICZA

Janusz Jędrzejewicz urodził się we wsi Spiczyńce w 1885 roku. Uczęszczał do szkół w Kijowie i Odessie, a maturę uzyskał w gimnazjum w Żytomierzu. W 1904 r. podjął studia na Uniwersytecie Warszawskim, ale po kilku miesiącach je przerwał biorąc udział w strajku szkolnym. Wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. W 1905 r. przeniósł się do Krakowa na Uniwersytet Jagielloński, gdzie studiował matematykę, fizykę i filozofię. Był wydawcą podręcznika do matematyki dla 3 klasy gimnazjalnej oraz tomiku poezji. Wyjechał w 1907 r. do Paryża, gdzie przez 2 lata studiował, a po powrocie uczył matematyki w prywatnych gimnazjach w Warszawie i Klarysewie. W czasie działań wojennych w Polskiej Organizacji Wojskowej przeszedł szkolenie żołnierskie i podoficerskie. Został szefem Komendy Naczelnej POW, wtedy po raz pierwszy spotkał się z Walerym Sławkiem. Z polecenia Józefa Piłsudskiego redagował czasopismo „Rząd i Wojsko”. Po powrocie Marszałka z Magdeburga przez kilka tygodni pełnił funkcję jego adiutanta. Podjął współpracę z sanacyjnymi politykami: Tadeuszem Hołówką, Julianem Huzarskim, Marianem Uzdowskim. Wspólnie redagowali piśmudczy-

¹ A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918- 1939*, Warszawa 1980, s. 94.

kowskie czasopismo „Droga”. W tym okresie zajmował się w wojsku edukacją żołnierzy, a następnie po odejściu z armii w 1923 r. pracował jako nauczyciel. Po przewrocie majowym został urzędnikiem zajmującym się sprawami oświatowymi przy Radzie Ministrów, a w 1927 r. wizytatorem w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, od 1928 r. – posłem na Sejm².

Zdaniem Jędrzejewicza nowe odrodzone państwo polskie potrzebowało nowego modelu wychowawczego, gdyż ludzie wychowani i żyjący w czasach zaborów byli ukształtowani w przedwojennej rzeczywistości. Koncepcje jędrzejewiczowskie opierały się na przedstawieniu w opozycji dwóch typów ludzi i ich stosunku do państwa. Pierwszy- prawica państwowa (nie należało jej łączyć z podziałem sceny politycznej) to reprezentanci interesów grupowych, natomiast lewica państwowa - ludzie kierujący się interesem państwa. Pomiędzy tymi dwoma grupami powinna zachodzić równowaga, gdyż dzięki współdziałaniu ich przedstawicieli powinno dochodzić do unaoczniania pozytywnych wzorców wychowawczych danej grupie społecznej³. Jędrzejewicz miał poparcie i gromadził wokół siebie licznych przedstawicieli polskiej myśli pedagogicznej.

Grupa Zrąb oficjalnie powstała w 1929 r., lecz jak pisał o niej Jędrzejewicz „nie stanowiła zespołu ludzi, przynależnych do określonego zrzeszenia o określonych poglądach politycznych lub społecznych, nie łączył tych ludzi żaden wspólny statut”. Wokół niej skupieni byli m. in. Hanna Pohoska, Jerzy Ostrowski. Głównym jej zadaniem było propagowanie działalności oświaty, wychowania państwowego oraz poglądów sanacyjnych. Skupieni w organizacji prowadzili dyskusje, zapraszali gości na odczyty, swoje stanowisko prezentowali w wydawanej przez siebie prasie. Kwartalnik „Zrąb” był przez kilka lat najlepszym miejscem do zaprezentowania przez prezesa Jędrzejewicza ideologii obozu rządowego, jak i własnego stanowiska na temat dotychczasowej kondycji oświaty. Ważną akcją oświatową było utworzenie „Biblioteki – pracowni”, czyli biblioteki gromadzącej dzieła tłumaczone na kilka języków, które dotyczyły wychowania obywatelskiego⁴.

Od 12 VIII 1931 r. Jędrzejewicz pracował jako minister oświaty, funkcję tą pełnił do 22 II 1934 r., w 1933 r. został Prezesem Rady Ministrów. Będąc ministrem oświaty podjął się przeprowadzenia gruntownej reformy, w której zawarł wcześniejsze założenia wychowania państwowego, nie zapominając w nim o postaci Józefa Piłsudskiego⁵.

PIERWSZE PRZEMÓWIENIE JĘDRZEJEWICZA NA TLE SYTUACJI POLITYCZNEJ W KRAJU

Sytuacja polityczna w Polsce poprzedzająca reformę oświaty nie była sprzyjająca jej wprowadzaniu. Kryzys roku 1929⁶, duże bezrobocie oraz wzrost liczby dzieci przypadających na jednego nauczyciela determinował szereg problemów⁷. W takim momencie trudno było przewidzieć, jakie

² D. Nałęcz, T. Nałęcz, *Janusz Jędrzejewicz, premier Rzeczypospolitej 10 V 1933 – 13 V 1934*, [w:] A. Chojnowski, P. Wróbel (red.), *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s. 326 – 328.

³ Z. Osinski, *Nowy człowiek i nowy obywatel- wychowawcza wizja Janusza Jędrzejewicza*, [w:] E. Kryńska (red.), *Ideaty wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX w.*, t. 2, Białystok 2006, s. 72 – 73. Por. W. Suleja, W. Wrzesiński, *Argument historyczny jako element wychowania państwowego w szkole II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Rulka (red.), *Wartości w edukacji historycznej*, Bydgoszcz 1999.

⁴ D. Koźmian, *Wychowanie państwowe w działalności publicystycznej i myśli społeczno - pedagogicznej Janusza Jędrzejewicza*, [w:] J. Kochanowicz, T. Tokarz (red.), *Państwo a edukacja*, Wrocław 2008, s. 63 - 65.

⁵ K. Juchcińska, *Udział Janusza Jędrzejewicza w wypracowaniu i upowszechnieniu doktryny wychowania państwowego*, [w:] E. Kryńska, dz. cyt., s. 82 - 83.

⁶ Por. J. Chlebowczyk (red.), *Wielki kryzys gospodarczy 1929 - 1933 na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim oraz jego społeczne konsekwencje. Materiały z konferencji naukowej odbytej 16 - 17 maja 1972 r. w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach*, Katowice 1974.

⁷ W roku szkolnym 1930/1931 brakowało 26 tys. nauczycieli szkół podstawowych, 1932/1933 - 42 tys. nauczycieli. W latach 1933/1934 niedobór nauczycieli w szkołach powszechnych kształtował się na poziomie 1,8 % istniejącego stanu personelu nauczycielskiego w województwie śląskim. Por. B. Ługowski, *Szkolnictwo w Polsce 1929 – 1939 w opinii publicznej*, Warszawa 1961, s. 44.

umiejętności, wiadomości powinien posiadać polski uczeń. Zadania nowej szkoły zostały określone w preambule ustawy o ustroju szkolnym – miała ona „dać na poziomie, odpowiadającym wiekowi i rozwojowi dziecka, potrzebne ogólni obywateli jednolite podstawy wychowania i wykształcenia ogólnego oraz przygotowania społeczno-obywatelskiego z uwzględnieniem potrzeb życia gospodarczego”⁸.

W przemówieniu wygłoszonym 20 stycznia 1932 r. na posiedzeniu Komisji Budżetowej Sejmu Jędrzejewicz potwierdził swoje wcześniejsze tezy dotyczące głównego celu szkoły – przygotowania młodych Polaków do życia państwowo-obywatelskiego. Minister oświadczył, iż „nie jest przeciwnikiem inicjatywy prywatnej w szkolnictwie, która wprost przeciwnie jest pożądana i potrzebna, ale musi istnieć ktoś odpowiedzialny, kto patrzy aby system wychowania publicznego był realizowany w życiu istotnie celowo, planowo i konsekwentnie”⁹.

W szkole na lekcjach historii realizowane miały być tematy dotyczące odzyskania niepodległości i odrodzenia państwowości polskiej, tworzenia się nowych granic kraju, zwycięskiej wojny polsko-bolszewickiej, konstytucji marcowej. W placówkach oświatowych propagowano przynależność młodych obywateli do różnych pro państwowych organizacji np. utworzonego w 1930 r. Legionu Młodych – Akademickiego Związku Pracy dla Państwa¹⁰, Organizacji Pracy Obywatelskiej Młodzieży – Straż Przednia¹¹.

„POLSKA ZACHODNIA” A REFORMA OŚWIATOWA

Przed wprowadzeniem reformy w życie, dyskusja parlamentarna była relacjonowana na łamach prasy codziennej, w tym szereg artykułów pojawił się w „Polsce Zachodniej”. Pierwsza notatka pochodziła z dnia 15 stycznia 1932 r., kiedy to w „Polsce Zachodniej” po raz pierwszy szczegółowo wspomniano o projekcie ustroju szkolnictwa¹². Autor zwrócił uwagę na kwestię zwiększenia dostępności szkół dla młodzieży. Na mocy ustawy o ustroju szkolnictwa powstał nowy system edukacji: szkoły państwowe, szkoły publiczne (finansowane przez państwo oraz samorządy terytorialne) oraz szkoły niepaństwowe. Podstawową jednostką edukacyjną była 7-letnia szkoła powszechna. Dla dzieci w wieku 3 lat do rozpoczęcia obowiązku nauki utworzono przedszkola. Młodzież w wieku poniżej 18 r.ż., która ukończyła szkołę powszechną kontynuowała obowiązkowo naukę w placówkach kształcących do uzyskania pełnoletności. Zreformowane zostało również szkolnictwo średnie, które podzielono na 4 - letnie gimnazjum oraz 2-letnie liceum. Pomijane przez ostatnie lata szkolnictwo zawodowe włączono do powszechnego systemu oświaty (od tego momentu podlegało organizacyjnie MWRiOP). Szkoły zawodowe sklasyfikowane według kryterium szkół zawodowych właściwych oraz kursów zawodowych. Szkolnictwo wyższe rozdzielono na akademickie i nieakademickie. W szkołach wyższych studiować mogli absolwenci liceów ogólnokształcących, liceum dla wychowawczyń przedszkoli oraz szkół zawodowych stopnia licealnego.

Janusz Jędrzejewicz w rozmowie z przedstawicielem Agencji „Iskra” wyjaśnił przyczyny wprowadzenia nowej ustawy o szkolnictwie. Obowiązek szkolny trwał 7 lat¹³, a jego realizacja odbywała się

⁸ Art. 11 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. Nr 38, poz. 389).

⁹ *Młodzież winna być wychowywana w kulcie wielkich ludzi. Minister Jędrzejewicz o budżecie MWRiOP.*, „Polska Zachodnia” 1932, R. 7, nr 21, s. 2.

¹⁰ Ta organizacja miała zrzeszać początkowo studentów, od 1933 r. znana była pod nazwą Związek Pracy dla Państwa - Legion Młodych - w jej szeregi wstąpiła młodzież robotnicza i urzędnicza.

¹¹ Była to organizacja o działalności typowo wychowawczej skupiająca młodzież w wieku 15 - 21 lat. W latach 1931 - 1936 wydawała pismo „Kuznia Młodych”. Finansowo wspierała ją MWRiOP.

¹² *Reforma szkolnictwa polskiego. Szczegóły projektu ustawy o ustroju szkolnictwa*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 15, s. 3.

¹³ Na Górnym Śląsku obowiązek szkolny trwał 8 lat i był realizowany w 8 - letniej szkole powszechniej.

w szkole powszechnej (także 7-letniej). Wielu uczniów dotychczas uczęszczało do szkoły jednoklasowej. Jędrzejewicz podał, iż w roku szkolnym 1930/1931 była to liczba 66,2 % wszystkich dzieci. Reforma miała za zadanie uporządkować tzw. szczeble programowe. Szkoła 7-klasowa miała 3 takie szczeble:

- pierwszy – obejmujący 4 lata, dający podstawową całość,
- kolejny – 2-letni – poszerzający,
- ostatni – jednoroczny przygotowujący uczniów do podjęcia nauki w szkole średniej.

Na poziomie szkoły średniej wyróżniono 2 etapy edukacyjne (4 lata gimnazjum + 2 lata liceum), gdyż jej dotychczasowa ciągłość utrudniała młodzieży jej ukończenie np. z powodów materialnych. Ważną kwestią było szkolnictwo zawodowe, którego rozkwit mógłby się przyczynić do rozwoju gospodarczego. Uczniowie kończący 4-letnie gimnazjum mogli wstąpić (po spełnieniu odpowiednich kryteriów) na uczelnię wyższą¹⁴.

POGLĄDY RÓŻNYCH OPCJI POLITYCZNYCH NA REFORMĘ JĘDRZEJEWICZA

Reforma Jędrzejewicza była poddawana krytyce przez różne opcje polityczne. W czasie Komisji Oświatowej z referatami wystąpił szereg prelegentów, których treści przywołały dyskusję wokół planowanych zmian. Na posiedzenie przybyli delegaci Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP)-Stanisław Machowski, Stanisław Drzewiecki, Władysław Arnold, Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (Stanisław Kwiatkowski), Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (Antoni Rogalczyk), członkowie stowarzyszeń: szkół zawodowych, wychowawczyń przedszkoli oraz reprezentanci szkół wyższych.

Delegaci ZNP opowiedzieli się po stronie lewicy, zajęli stanowisko bardziej radykalne niż podczas wewnętrznego plenum związku. TNSŚiW było zgodne co do projektu, który został uchwalony przez ich zjazd w Krakowie w 1927 r. – poparli utrzymanie 8-letniego gimnazjum, tę samą propozycję zaakceptował Klub Narodowy na czele z posłem Julianem Smulikowskim. SCh – NNSP za główną ideę nowego ustroju szkolnictwa uznało wychowanie religijne i postulowało to słowami: „zapewnić jak największe wyrobienie religijno-moralne”. Aprobata tego stwierdzenia wyrazili posłowie chadeccy oraz endeccy, toteż ostatecznie taki zapis został przyjęty przez Komisję Oświatową. Reprezentant Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Zawodowych akceptował w całości przedstawiony projekt, gdyż absolwenci szkół zawodowych dzięki ustawie zyskali możliwość bezpośredniego dostępu do szkół wyższych. Szkoły zawodowe stawały się coraz bardziej dostępne dla większej ilości młodzieży wiejskiej¹⁵.

Projekt ustawy trafił pod obrady Sejmu. Sesja ta została zbojkotowana przez ludowców. Przewodniczący Naczelnego Komitetu Wykonawczego zjednoczonego już Stronnictwa Ludowego¹⁶. Reprezentant Klubu Narodowego – poseł Jan Kornecki nie poparł projektu. Głównym zarzutem było wprowadzenie go bez zasięgnięcia opinii sfer fachowych. Endecja wskazała różnicę między wychowaniem narodowym a obywatelskim. Poseł Stefan Mękowski z Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem wyjaśnił podniosłość reformy tymi słowami: „projekt omawiany kładzie główny nacisk na moment obowiązku obywatela względem państwa i w jego ujęciu zagadnienia wychowawczego tkwi troska o kształcenie w pokoleniach przyszłych substancji polskiej państwowej racji stanu, omawiana ustawa tworzy ten system czyniąc przełomowy krok ku przebudowie społec-

¹⁴ *Nowa organizacja szkolnictwa polskiego*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 24, s. 4.

¹⁵ B. Ługowski, dz. cyt., s. 80 - 81.

¹⁶ W. Jamrożek, *Reformy edukacyjne w II Rzeczypospolitej w opinii działaczy i teoretyków ruchu ludowego*, [w:] I. Michalska, G. Michalski (red.), *Reformy edukacyjne w Polsce. Tradycja a współczesność*, Skierniewice 2001, s. 61.

czeństwa zgodnie z dynamiką procesów ustrojowych". Na koniec potwierdził tezę, iż BBWR akceptuje ten projekt. Poseł Henryk Strzelecki z Klubu Narodowego stwierdził, iż ówczesny rząd dążąc do wprowadzenia reformy widział korzyści w uzależnieniu szkoły oraz wychowania od własnych potrzeb. Sparafrazował hasło faszystów wszystko w państwie, wszystko dla państwa, wszystko przez państwo, które było popularnym zawołaniem obozu sanacyjnego¹⁷.

Posłanka Maria Rudnicka z Klubu Ukraińskiego sprzeciwiła się przedstawianym założeniom – krytykowała za szerokie kompetencje przyznane ministrowi oświaty na mocy tej ustawy oraz nadmierne chęci hamowania przez władze rozwoju szkolnictwa ukraińskiego. Poseł z Koła Żydowskiego Izaak Grünbaum zauważył, że ustawa realizuje zamierzenia endecji, jednak nie widział znaczących różnic pomiędzy wychowaniem obywatelskim a państwowym¹⁸. Środowisko komunistów na czele z prelegentem posełem Chilem Mordechajem Rosenbergiem wyraziło swoje obawy odnośnie szybkości wprowadzania ustawy. Poseł Bolesław Pochmarski z BBWR ogłosił, iż projekt ustawy o szkolnictwie z chwilą pojawienia się wywołał pożądany skutek, gdyż sfery polityczne zaczęły myśleć o wychowaniu. Nie zgodził się ze zdaniem posła Rosenberga, gdyż w niepodległej Polsce powstało na przełomie kilku lat 11 projektów dotyczących ustroju szkolnego, lecz dopiero w 1932 r. można było podjąć szersze działania, które były uwierzczone nową reformą oświatową¹⁹.

Poseł Kazimierz Czapiński z PPS nazwał projekt ustawy policyjnym i partyjnym, gdyż jego zdaniem ustawa umniejszała rolę szkolnictwa prywatnego oraz mniejszościowego²⁰. Chadecy, a konkretnie poseł Wacław Bitner, krytykowali ustawę wskazując na wprowadzenie lojalności kierowników szkół względem państwa. Poseł Stanisław Stroński (Klub Narodowy) uważał, że projekt ustawy nie był zgodny z traktatem mniejszościowym. Jego opinię podważył wicemarszałek Stanisław Car, który orzekł, iż w projekcie wcale nie było mowy o sytuacji prawnej mniejszości narodowych. Ks. poseł Szczepan Szydelski w swoim przemówieniu oświadczył, że ustawa o szkolnictwie prywatnym nie zawierała żadnych punktów przemownych dla funkcjonowania szkół utrzymywanych przez Kościół katolicki i nie naruszała jego uprawnień²¹. Wedle projektu nadzór nad wykonaniem ustawy należał do kompetencji ministra, który mógł ich część przekazać władzom szkolnym²². Ustawa została przyjęta w 2 i 3 czytaniu. Autor artykułu w „Polsce Zachodniej” atakował stronnictwo endecji, którego działania dotyczące problemu szkolnictwa mniejszościowego nazywał „bezcerebralną złośliwością, obliczoną na wywołanie stosownego echa zagranicą”²³.

Ostateczne kwestie reformy zostały rozstrzygnięte w lutym 1932 r. Wiceminister oświaty Kazimierz Pieracki przypomniał zgromadzonemu, iż zaletą reformy było przeprowadzenie jej przy udziale konsultacji ze środowiskami nauczycielskimi. Komisja, a konkretnie jej 18 dyskutantów (w większości nauczycieli oraz działaczy oświatowych)²⁴ poparła projekt reformy z wprowadzonymi drobnymi

¹⁷ Sprawozdanie stenograficzne z 61 posiedzenia Sejmu RP z dnia 26 lutego 1932 r., s. 33.

¹⁸ B. Ługowski, dz. cyt., s. 22.

¹⁹ *Doniosła reforma szkolnictwa w ogniu dyskusji Sejmu. Projekt reformy stanowi syntetyczny system wychowania w odrodzonej Polsce*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 58, s. 2.

²⁰ *Endecy na szanach obrony „zagrożonego” szkolnictwa mniejszości narodowych...*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 59, s. 1.

²¹ *Ustawa o ustroju szkolnictwa-I*, „Polska Zachodnia” 1932, R. 7, nr 61, s. 3.

²² Tamże.

²³ *Endecy na szanach obrony „zagrożonego” szkolnictwa mniejszości narodowych...*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 59, s. 1.

²⁴ Należeli do nich z Klubu Narodowego: Tadeusz Bielecki, Stefan Dąbrowski, Jan Kornecki, Tadeusz Lech, Stanisław Stroński, Stanisław Strzetelski, z BBWR: Gabriela Balicka, ks. Jan Czuj, Maria Jaworska, Kazimiera Marczyńska, Stefan Mękarski, Bolesław Pochmarski, Milena Rudnicka - Łysiak, Sergiusz Chrucki z Klubu Ukraińskiego, Emil Sommerstein i Izaak Grünbaum z Koła Żydowskiego, Chil Rosenberg z Komunistycznej Frakcji Poselskiej oraz ks. Szczepan Szydelski z Klubu Chrześcijańsko- Społecznego. Por. J. Szabliska - Żak, *Spyry o koncepcje wychowania w debatach parlamentarnych w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] E. Kryńska, dz. cyt., s. 19.

poprawkami. Dalsza część obrad sejmowej Komisji Oświatowej została poświęcona sprawom szkolnictwa zawodowego. Zadaniem Pierackiego „szkoły zawodowe stopnia gimnazjalnego będą miały na celu kształcenie techników i pracowników handlowych, a nawet kierowników mniejszych przedsiębiorstw. Szkoły zawodowe stopnia licealnego mają wychowywać pracowników większych instytucji handlowych i technicznych”²⁵. Komisja przyjęła postulaty dotyczące kwestii poruszanych przez wiceministra. Na zakończenie posłanka Maria Jaworska poruszyła problem kształcenia nauczycieli szkół powszechnych oraz oceniła korzystnie możliwość awansu społecznego uczniów kończących szkoły zawodowe. Klub Narodowy, Klub Ukraiński, Koło Żydowskie było przeciwne powołaniu 3 - letnich liceów pedagogicznych oraz 2-letnich pedagogów. W tej sprawie głos zabrali poseł Julian Smulikowski, a następnie przyjęto artykuły wraz z poprawkami naniesionymi przez posła Emila Sommersteina²⁶.

Minister Jędrzejewicz w czasie przemówienia w dniu 29 stycznia 1932 r. na zgromadzeniu Komisji Oświatowej wymienił 4 cechy nowego ustroju szkolnictwa. Pierwszą było zastosowanie zasady jednolitości w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego oraz jego demokratyczność. Następną wiązała się z wprowadzeniem sprawdzianów uzdolnień kierunkowych w celu selekcji dzieci i młodzieży. Kolejną to sprawa powiązania nauki teoretycznej z praktyką – minister odwołał się do powstania nowej jakości szkolnictwa zawodowego. Ostatnia cecha dotyczyła dostosowania się szkoły do stale zmieniających się warunków życia.

Sama ustawa o ustroju szkolnictwa składała się z 59 artykułów²⁷. Największa jej część została poświęcona szkolnictwu zawodowemu, dalej szkolnictwu powszechnemu i średniemu. Każdy szczebel edukacyjny obejmował treści regionalne, przyrodnicze oraz gospodarcze dotyczące danego terytorium Polski. To zadanie miało służyć uczeniu dzieci i młodzieży przywiązania do miejsca życia oraz było bardzo ważnym kryterium obowiązującego wychowania państwowego. Ważnym punktem reformy było utworzenie przedszkoli, zwłaszcza w rejonach przemysłowych, gdzie najbardziej był widoczny duży przyrost naturalny. Wprowadzenie ustawy nie powinno przyczynić się do utrudnienia dostępu młodzieży wiejskiej do edukacji wyżej zorganizowanej, gdyż ich liczba uległa zwiększeniu²⁸.

„Polska Zachodnia”, a raczej jej dziennikarze bardzo entuzjastycznie podchodzili do reformy oświaty, jak również wychwalali jej twórcę. Wyrażali to słowami: „tę właśnie gigantyczną pracę przebudowy ustroju szkolnictwa u nas podjął minister Jędrzejewicz”²⁹.

Największe zainteresowanie opinii publicznej budziła kwestia szkolnictwa średniego. Środowiska akademickie występowały z zarzutami dotyczącymi tego rodzaju szkół, które winny dobrze przygotować swoich podopiecznych do podjęcia studiów wyższych, jednak nie wywiązywały się z tego zadania. Z drugiej strony negatywnej oceny nie poskapily rodziny uczniów, których dzieci nie były w stanie sprostać wymaganiom i trudnym egzaminom końcowym. Rosły również opłaty w szkołach średnich i zawodowych oraz czesne w szkołach wyższych. Pojawiły się też nowe programy nauczania, które w założeniu były tymczasowe, lecz obowiązywały do 1939 r.³⁰. Wcześniej- sze 8 - klasowe gimnazjum zostało skrócone o 2 lata. Wysoki był odsetek uczniów repetujących, czyli powtarzających klasę – ten problem dotyczył co piątego ucznia. Egzamin dojrzałości zdawało

²⁵ *Doniosłe prace nad reformą szkolnictwa*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 44, s. 2.

²⁶ Tamże.

²⁷ Ustawa o ustroju szkolnictwa (Dz. U. Nr 38, poz. 389).

²⁸ *Ustawa o ustroju szkolnictwa II*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 62, s. 3.

²⁹ *Wzorem KEN. Wspomiane dzieło reformy naszego szkolnictwa*, „Polska Zachodnia” 1933, R. 8, nr 27, s. 2.

³⁰ W. Leżańska, *Powinności dydaktyczne nauczyciela szkoły średniej ogólnokształcącej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 184.

tylko 25% przystępujących do niego uczniów, którzy rozpoczynali naukę od pierwszej klasy. Osoby, które nie ukończyły szkoły stały się niezdolne do funkcjonowania w społeczeństwie. Na dodatek ich sytuacja była trudniejsza ze względu na brak wyuczonego zawodu, który mógłby zapewnić godziwą pracę. Niechęć społeczna związana z wprowadzaniem nowej ustawy brała się także z obawy przed nowymi rozwiązaniami. Bogdan Nawroczyński³¹ widział zalety nowego ustroju szkolnego tylko w przypadku, gdy praca kadr będzie odbywała się w dobrych warunkach i będzie ustalona idea przewodnia programów nauczania. Z programów nauczania winna być usunięta teoria na rzecz rozwiązań praktycznych, które miałyby być przydatne w życiu młodego obywatela. Autor artykułu wypowiedział się odnośnie rozbudowania szkolnictwa zawodowego. Był minister oświaty Sławomir Czerwiński już wcześniej na zjeździe nauczycieli szkół handlowych powiedział: „Patrząc na szkolnictwo zawodowe, przypisuję mu znaczenie dużo większe, niż to zazwyczaj się dzieje – bo przypisuję mu znaczenie wielkie w tej dziedzinie pracy, o której się najczęściej nie mówi, mówiąc o szkolnictwie zawodowym. Mnie się wydaje, że szkoła zawodowa może odegrać bardzo dużą rolę w ogólnej reformie wychowania publicznego w świecie, a w Polsce w szczególności”³². Te idee zostały wprowadzone w życie wraz z wprowadzeniem nowej ustawy.

Wojewoda śląski Michał Grażyński po przyjęciu przez Sejm RP ustawy o ustroju szkolnictwa stwierdził, iż w roku szkolnym 1932/1933 na terenie Górnego Śląska jeszcze nie dojdzie do radykalnych zmian. Zapowiedział jedynie wprowadzenie nowego programu nauczania dla klasy I. Michał Grażyński na 29 posiedzeniu śląskiego parlamentu w marcu 1933 r. takimi słowami podsumował jednolity ustrój szkolnictwa – „winien on być węzłem zadzierzgniętym przez śląską pracę narodową, a Śląsk maszeruje na czele wszystkich polskich dzielnic”³³.

Ostatecznie po okresie niecałego roku podczas debaty sejmowej Komisji Budżetowej pod przewodnictwem posła Jana Waleriana Holyńskiego w obecności ministra Jędrzejewicza, podsekretarzy ks. Bronisława Żongołłowicza i Kazimierza Pierackiego podsumowano istniejący stan szkolnictwa po wejściu w życie ustawy. Zdaniem posła Zdzisława Strońskiego reforma objęła wystarczający odsetek uczniów. Przyrost naturalny w przyszłym roku szkolnym miał kształtować się na poziomie 9,3% (dane nie dotyczyły Śląska). Trudności finansowe spowodowały zmniejszenie liczby nauczycieli – ok. 10 tys. wykwalifikowanych przedstawicieli poszukiwało pracy. W szkołach często brakowało miejsca dla wszystkich dzieci, więc duży odsetek z nich rozpoczynał naukę w wieku 8 lat. Zmniejszył się także procentowy udział wydatków na oświatę w budżecie państwa³⁴.

Wprowadzenie reformy systemu oświaty położyło kres dotychczasowemu ustrojowi szkolnemu. Ważną zaletę stanowiło w niej przesunięcie momentu rozpoczęcia nauki w szkole średniej na 12-13 r. ż. ucznia, co spowodowało późniejsze opuszczanie domu rodzinnego, a tym samym dłuższe korzystanie z nauki w szkole powszechnej położonej bliżej domu rodzinnego. Zmianie uległ również wiek w którym uczniowie podejmowali ostateczną decyzję dotyczącą specjalistycznego kształcenia- wcześniej był to 13 r. ż., a po wejściu reformy 16 r. ż. Ustawa podniosła rangę średnich

³¹ Wcześniej B. Nawroczyński wypowiadał się o kwestiach dotyczących szkolnictwa średniego w czasie I Zjazdu dyrektorów gimnazjów państwowych w kwietniu 1920 roku. Por. B. Nawroczyński, *Najpilniejsze postulaty dydaktyczne, Materiały i opracowania z zakresu pedagogiki z Pierwszego Zjazdu Dyrektorów Gimnazjów Państwowych w Warszawie 8 - 10 kwietnia 1920 r.*, Lwów - Warszawa 1921, s. 5 - 26.

³² *Ustawa o ustroju szkolnictwa IV*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 64, s. 3.

³³ A. Glimos-Nadgórska, *Górnos Śląskie założenia wychowawcze czasów pruskich a cele wychowania państwowego realizowane w szkolnictwie powszechnym międzywojennego województwa śląskiego*, [w:] E. Kryńska, dz. cyt., s. 203. Sprawozdanie stenograficzne z 29 posiedzenia III Sejmu Śląskiego z dnia 10 marca 1933 r., s. 17

³⁴ J. Miąso (red.), *Historia wychowania XX wiek*, Warszawa 1981, s. 74-76.

szkół zawodowych. Szkoły nauczycielskie oparte na gimnazjach i liceach ogólnokształcących dawały kandydatom do zawodu nauczyciela nie tylko lepsze przygotowanie ogólne niż dotychczasowe seminaria, lecz również umożliwiały absolwentom podejmowanie studiów wyższych. Nowy system kształcenia nauczycieli sprawił że Polska była krajem pod tym względem przodującym. Wybuch wojny przeszkodził w sprawdzeniu wartości nowych szkół nauczycielskich, gdyż pierwsi mieli przystąpić do pracy we wrześniu 1939 roku.

„Polska Zachodnia” jako dziennik sanacyjny pozytywnie ustosunkowała się do przeprowadzonej reformy oświaty, jak i do samego jej twórcy. Ustawa jędrzejewiczowska będąc wynikiem polityki oświatowej sanacji określała nowe oblicze ideowo-wychowawcze polskiego szkolnictwa, jego ustrój i organizację. Na czoło zadań całego systemu szkolnego wysunięto sprawę zapewnienia młodzieży wychowania obywatelsko-państwowego, które miało stać się przeciwwagą dla endeckiego wychowania narodowego. Reformę można oceniać dwojako. Główną jej wadą było wprowadzanie zmian w okresie kryzysu finansowego oraz utrudnienie dostępu dzieciom wiejskich do szkół wyższego stopnia. Z drugiej strony zunifikowała po okresie rozbiorów i 14 latach niepodległego kraju system szkolnictwa, co wpłynęło na podniesienie poziomu nauczania i zlikwidowanie istotnych różnic prawnych między poszczególnymi regionami kraju.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Sprawozdanie stenograficzne z 29 posiedzenia III Sejmu Śląskiego z dnia 10 marca 1933 roku.

Sprawozdanie stenograficzne z 61 posiedzenia Sejmu RP z dnia 26 lutego 1932 roku.

Ustawa o ustroju szkolnictwa (Dz. U. z 1932 r. Nr 38, poz. 389).

Książki

Chlebowczyk J. (red.), *Wielki kryzys gospodarczy 1929 - 1933 na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim oraz jego społeczne konsekwencje. Materiały z konferencji naukowej odbytej 16 - 17 maja 1972 r. w Śląskim Instytucie Naukowym w Katowicach*, Katowice 1974.

Doniosła reforma szkolnictwa w ogniu dyskusji Sejmu. Projekt reformy stanowi syntetyczny system wychowania w odrodzonej Polsce, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 58.

Doniosłe prace nad reformą szkolnictwa, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 44.

Endecy na szanach obrony „zagrożonego” szkolnictwa mniejszości narodowych..., „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 59.

Glimos – Nadgórska A., *Górnos Śląskie założenia wychowawcze czasów pruskich a cele wychowania państwowego realizowane w szkolnictwie powszechnym międzywojennego województwa śląskiego*, [w:] Kryńska E. (red.), *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX w.*, t. 2, Białystok 2006.

Jamrożek W., *Reformy edukacyjne w II Rzeczypospolitej w opinii działaczy i teoretyków ruchu ludowego*, [w:] Michalska I., Michalski G. (red.), *Reformy edukacyjne w Polsce. Tradycja a współczesność*, Skierniewice 2001.

Juchcińska K., *Udział Janusza Jędrzejewicza w wypracowaniu i upowszechnianiu doktryny wychowania państwowego*, [w:] Kryńska E. (red.), *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX w.*, t. 2, Białystok 2006.

Koźmian D., *Wychowanie państwowe w działalności publicystycznej i myśli społeczno-pedagogicznej Janusza Jędrzejewicza*, [w:] Kochanowicz J., Tokarz T. (red.), *Państwo a edukacja*, Wrocław 2008.

Leżańska W., *Powinności dydaktyczne nauczyciela szkoły średniej ogólnokształcącej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995.

Ługowski B., *Szkolnictwo w Polsce 1929 – 1939 w opinii publicznej*, Warszawa 1961.

Miąso J. (red.), *Historia wychowania XX wiek*, Warszawa 1981.

Młodzież winna być wychowywana w kulcie wielkich ludzi. Minister Jędrzejewicz o budżecie MWRiOP, „Polska Zachodnia” 1932, R. 7, nr 21.

Nalęcz D., Nalęcz T., Janusz Jędrzejewicz, premier Rzeczypospolitej 10 V 1933 – 13 V 1934, [w:] Chojnowski A., Wróbel P. (red.), *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992.

Nawroczyński B., *Najpilniejsze postulaty dydaktyczne, Materiały i opracowania z zakresu pedagogiki z Pierwszego Zjazdu Dyrektorów Gimnazjów Państwowych w Warszawie 8 - 10 kwietnia 1920 r.*, Lwów – Warszawa 1921.

Nowa organizacja szkolnictwa polskiego, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 24.

- Osiński Z., *Nowy człowiek i nowy obywatel- wychowawcza wizja Janusza Jędrzejewicza*, [w:] Kryńska E. (red.), *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX w.*, t. 2, Białystok 2006.
- Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918- 1939*, Warszawa 1980,
- Reforma szkolnictwa polskiego. Szczegóły projektu ustawy o ustroju*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 15.
- Suleja W., Wrześniński W., *Argument historyczny jako element wychowania państwowego w szkole II Rzeczypospolitej*, [w:] Rulka J. (red.), *Wartości w edukacji historycznej*, Bydgoszcz 1999.
- Szabliska - Żak J., *Spory o koncepcje wychowania w debatach parlamentarnych w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] Kryńska E. (red.), *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX w.*, t. 2, Białystok 2006.
- Ustawa o ustroju szkolnictwa I*, „Polska Zachodnia” 1932, R. 7, nr 61.
- Ustawa o ustroju szkolnictwa II*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 62.
- Ustawa o ustroju szkolnictwa IV*, „Polska Zachodnia” 1932, R.7, nr 64.
- Wzorem KEN. *Wspaniałe dzieło reformy naszego szkolnictwa*, „Polska Zachodnia” 1933, R. 8, nr 27.

STRESZCZENIE

W referacie przedstawiono jędrzejewiczowską reformę oświaty z 1932 r. Reforma ta była komentowana przez wszystkie opcje polityczne znajdujące się na arenie ówczesnego Sejmu na łamach własnych tytułów prasowych. Ciekawym materiałem badawczym jest sanacyjna „Polska Zachodnia” wydawana w latach 1926 - 1939 w Katowicach. Autorka kolejno skupiła się na postaci samego ministra Jędrzejewicza, jego wizji wychowawczej, reformie oraz debacie politycznej jej towarzyszącej. Wszystkie te problemy ukazane w świetle „Polski Zachodniej”, aktów prawnych (sprawozdania stenograficzne Sejmu RP) oraz literatury.

Słowa kluczowe: Janusz Jędrzejewicz, reforma oświaty, sanacja, „Polska Zachodnia”, Górny Śląsk

JANUSZ JĘDRZEJEWICZ'S EDUCATIONAL REFORM AS PRESENTED IN THE "POLSKA ZACHODNIA" JOURNAL

Summary

In the paper author present short biographical outline of Janusz Jędrzejewicz (Minister of Religious and Public Education), his theory of education and their impact on the educational reform. In the next section comments, which appear in the columns in journal "Polska Zachodnia". This articles concern condition of the Polish education in 30 years of the XX century and further criticism of the reform by the different political forces- the main sources – articles in "Polska Zachodnia" and reports of the meetings of the Diet in Poland.

Key words: Janusz Jędrzejewicz, educational reform, sanitation, "Polska Zachodnia", Upper Silesia